

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

JIZZAX DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

**PEDAGOGIK OLIIY TA‘LIM MUASSASALARIDA TA‘LIM JARAYONINI
TASHKIL ETISHDA AMALIYOT BILAN UZVIYLIGINI TA‘MINLASH
MASALALARI**

**Respublika miqyosidagi ilmiy va ilmiy-texnik konferensiya
2024-yil, 15-oktyabr**

**Republic-wide scientific and scientific-technical conference
ISSUES OF ENSURING INTEGRATION WITH PRACTICE IN
ORGANIZING THE EDUCATIONAL PROCESS IN INSTITUTIONS OF
PEDAGOGICAL HIGHER EDUCATION**

October 15, 2024

1974 2024
**Республиканскую научно-техническую конференцию на тему
«РОЛЬ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА
ВЗАИМОСВЯЗИ С ПРАКТИКОЙ В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВЫСШИХ
УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ»,
которая состоится 15 октября 2024 года**

JIZZAX – 2024

NEMIS TILINII O'QITISHDA PEDAGOGIK USLUBLARNING AHAMIYATI**Boymatov Abdujabbor Eshqobilovich***JizzaxDPU, Fakul'tetlararo xorijiy tillar kafedrasining o'qituvchisi
fil.fan.nomzodi, dotsent.***Farsaxonova Sabohat Anvar qizi***JizzaxDPU qoshidagi Akademik litsey o'qituvchisi***Annotatsiya:**

Mazkur maqola bevosita chet tillar (xususan nemis tili) ni o'rgatishda turli usullardan foydalanish masalasiga bag'ishlangan.

Kalit so'zlar: *Chet tili, nemis tili, didaktika, bevosita, predmet, mazmun, sistema, maqsad, leksika, umlaut.*

Annotatsiya: *Данная статья посвящается изучению иностранных языков в частности обучению немецкому языку различными методами.*

Ключевые слова: *иностраный язык, немецкий язык, дидактический, непосредственно, предмет, содержание, система, цель, лексика, утляут*

Annotation: *This article is dedicated to the study of foreign languages, particularly to learning the German language using various methods.*

Key words: *Foreign language, the German language, directly, object, maintenance, system, aim, vocabulary.*

Jahon miqiyisida o'zgarishsiz qoladigan narsaning o'zi yo'q, chunonchi chet tillardan birortasini o'rganish bundan mustasno emas. Til–bir tomondan ijtimoiy hodisa va ma'lum tizim sifatida kundan-kun rivojlanib, takomillashib borsa, ikkinchi tomondan bunday hodisalarni o'rganuvchi fan ham katta odimlar bilan olidinga qarab harakat qilib borishi muqarar. Shu boisdan, o'zligimizni anglash ichki va tashqi hissiyotimizni tushunish, ularni ifoda etish ham tilimizga berilgan imkoniyatlarga bevosita bog'liqdir. Jamiyatning taraqqiy etishini, rivojini, gullab-yashnashini ta'minlovchi vosita – bu tildir.

Chet tilining, xususan nemis tilining o'quv predmeti ekanligini didaktik rejada aniqlanmaganidan uslubchilar ushbu tilni didaktika ajratgan predmetlarning goh birinchi, goh ikkinchi guruhga qo'shib kelmoqdalar, ammo uning xususiyatuni yoritib bera olmaydilar. Masalan, bir qator uslubiy qo'llanmalarda chet tilini o'qitishning mazmuni ximiya yoki tarixni oqitish mazmunidan farq qilmasligiga, ishora qiladilar. Bu borada N. A. Bergman o'z fikrini quyidagicha bayon qiladi, ya'ni : "O'qitish mazmuni deganda avvalo, o'qitish jarayonida o'quvchi bilib olishi kerak bo'lgan nemis tili nazariyasiga doir bilimlar sistemasini tushunish lozim" [1;24].

Bizning ona tilimizdan tashqari barcha tillar - nemis, ingliz, fransuz, xitoy, koreys va boshqa chet tillar hisoblanadi. Bu tillardan birortasini o'rganish uchun aniq bir maqsadni ko'zlash lozim bo'ladi. Xususan, nemis tilini o'qib-o'rganishning o'ziga xos maqsadlari, jamiyat va davlat manfaatlaridan kelib chiqqan holda belgilanadi, shuning uchun ham nemis tilini o'rganishga mo'ljallangan o'quv va darsliklar, dasturlari jamiyat, davlat manfaatlari, talablariga mos kelmog'i hamda javob bermog'i kerak. Har qanday chet tillardan birini o'rganishning o'ziga xos qiyinchiliklari va murakkab tomonlari bor. Til leksikasining, grammatik fonetika va morfologik qurilishining, shuningdek, o'rganilayotgan tilning orfografiyasi xususiyatlari, tegishli usullarning ahamiyatini oshirib, o'qitish usullariga bevosita ta'sir etadi. Masalan, so'zlarni o'zlashtirib olish uchun ularning tarkibini tahlil qilish usulini, nemis tilini o'rganishda qo'llash, bu tilning o'ziga xos xususiyatga ega bo'lishi, ya'ni unda kompozitsiya va affiksatsiya yo'li bilan yasalgan so'zlarning ko'p bo'lishi sababli, leksik tarkibiga amorflik xos bo'lgan fransuz yoki ingliz tilini o'rgatishda qo'llashdan ko'ra ancha samara beradi. Nemis tilining boy morfologik sistemasi gapning asosiy grammatik variantlari bo'yicha ko'p ish olib borishni taqoza etadi. Ingliz tilida esa gapning asosiy shakllari osongina oz'lashtiriladi, shuning uchun bu tilda nutq boshqa tillarga nisbatan tez o'zlashtiriladi. Ingliz va fransuz tillarining eng qiyin tomoni tovush – harf munosabatlaridir.

Shuning uchun ham bu tillarda o'qish va yozishni o'rgatish murakkab jarayon bo'lib, nemis tilida bunday masala yengil hal etiladi. Chunki, nemis tilida undosh tovushlar diftong, affrikat va umlaut kabilarni hisobga olmaganda ona tilidagidek talaffuz qilinadi. Shuning uchun, har qanday tilni o'rgatish, maktabgacha bo'lgan tarbiya maskanlarida va o'rta ta'lim maktabarida amalga oshirish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Chet tillardan birini o'rganishda biror bir maqsad oldinga qo'yiladi. Nemis tilini o'rganish bog'cha va maktablarda amaliy, ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantirish maqsadlarda o'rganadilar. Har qanday maqsad ma'lum bir tilga bo'lgan ehtiyojdan kelib chiqadi. Maqsad tushunchasi rejalashtirilgan natija, tasavvurdagi oqibat ma'nosini anglatadi va ma'lum bir tilni rivojlantirish orqali amalga oshiriladi. Chet, ya'ni nemis tilini o'rganish o'z ichiga ikki maqsadni qamrab oladi: birinchi kommunikaativ – nemis tilida fikr almashish sifatida foydalanish; ikkinchisi umumiy ma'lumot berishdir. Bunday maqsadlarni amalga oshirishda turli mamlakatlarda tilni o'rganish maqsadidagi xilma-xillikni ko'ramiz va bu borada turli usullar tavsiya berilishini kuzatamiz. "Haqiqatdan ham hech qanday umumiy ta'lim predmetining vazifasida chet tillarni o'qitish vazifasidek bunchalik noaniqlik mavjud emas", deb aytgan E. M. Ritning fikrlariga qoshilish mumkin [2; 36]. Maqsadni ta'riflashda ikki xil sabab bor: birinchidan- predmetning o'zining xususiyatni aniqlashdagi noaniqlar, ikkinchidan – chet tilini o'qitish va o'rgatish maqsadlari boshqa fanlarni o'rgatishga qaraganda ko'proq jamiyatning mazkur fanga talabini hisobga olmaslik bilan bog'liqdir.

Nemis tilini, umuman chet tillarni o'qitish uslubiyatida metod atamasi asosan uch xil ma'noni anglatadi: birinchidan – metodika tarixidagi butun bir yo'nalish (tarjima metodi, to'g'ri metod). Ikkinchidan, uslubiyat tarixida yuqoridagi yo'nalish tarkibiga kiruvchi o'qitish tizimi o'rgatuvchi va tinglovchining o'zaro bog'langan faoliyat usulu (tanishish, mashq qilish va qo'llash uslubi), birinchi va ikkinchi usullar "tarixiy" usullar bilan nomi bilan qo'llanib kelingan, uchunchisi esa "chet tilini o'rgatish jarayonida usullar atamasi bilan" yuritilgan. Tarixiy usullar to'rt guruhga birlashtirilib, ularning nomlari "tarjima", "to'g'ri", "qiysiy", va "aralash" so'zlarni aniqlovchi sifatida qo'shib ishlatilgan. Chet tilini o'rganish tarixini atoqli uslubchi prof. I.V. Raxmonov tomonidan chuqur o'rganilgan (3:18).

Uslubiyat bo'yicha ko'p asarlar mualliflari savol-javob mashqlarni bajarish dialogik nutqni egallasning, yagona bo'lmasa ham asosiy yo'li deb qarab kelmoqda. Bunday, chet tilini o'rgatishda ayirim xatolar borligi sezilib qolgan. Masalan:

Guten Tag, lieber Doktor! Salom – alik.

Guten Tag. Was ist denn los? Savol.

Helfen Sie, bitte, mein Puppe!

Puppe ist so krank! Iltimos.

Geh zur Mutter, Rotkappchen.

Da sind Kuchen und Milch. Ko'rsatma.

Bring das der Grossmutter.

Gut, Mutti. Ich gehe schon. Rozilik.

Dialogda luqma va ularni birlashtiruvchi birliklarni ajratib ko'rsatish lozim [4;163].

Keyingi yillarda Mustaqil O'zbekiston Respublikamizning jahon hamjamiyatida tutgan o'rni tobora kengayib borayotgan bir paytda, uning kelajagini yaratuvchi yoshlarimizga nemis tilining fonetikasi, grammatikasi, morfologiyasini puxta o'rgatish va ularning bu borada erkin suhbatlar, muhokamalarda faol ishtirok eta olishlari, shuningdek, o'zaro bahslarda og'zaki va yozma shaklda bevosita muloqat qila olishlarini o'qitish, o'rgatish shu kunning eng muhim dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Bunday vazifalarni amalga oshirishda yaratilayotgan o'quv dasturlari va ma'lum bir toifalarga mo'ljallangan darsliklarda o'z ifodasini topishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Ta'lim va tarbiya sohasida mamlakatimiz kelajagi uchun 1997-yil 29 – avgustda qabul qilingan "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi", "Ta'lim to'g'risida"gi qonun ko'rsatmalari juda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

XVIII asrning ikkinchi yarimi va XIX asr davomida frantsuz tili, XX asrda esa ingliz tili va nihoyat nemis tili tarjima orqali o'rganilib kelindi.

Ayni kunlarda ham tarjima usullaridan samarali foydalanib kelinmoqda. Matnni og'zaki tarjima qilish – bu g'ayri usuldur. Berilgan matnning ayrim jumalari yoki bir-ikki bo'lagini muayyan maqsadda tarjima qilish man etilmaydi. Bu borada nemisch-o'zbekcha lug'atlardan foydalangan holda yangi so'zlarning anglatgan ma'nolarini ochish maqsadida tarjima qilish uchun mo'ljallangan kichikroq matnlar berilishi mumkin.

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, chet tilini (har qanday chet tili) o'rganishda har qanday usullardan foydalanishlar, deyarlik ijobiy natija beravermaydi. Chet tilini o'rganishda so'z, jummalarni tarjima jarayonida ona tili bilan qiyosiy o'rganish maqsadga muvofiq bo'ladi. Nemis tilini o'rganishda, albatta "Nemisch-a-o'zbekcha" lug'at asqotadi. Afsuski, bunday lug'atlar keyingi yillarda juda ham kamayib ketganligi, bu haqiqat. Chunki, barcha til o'rganuvchilar faqat ingliz tiliga katta e'tibor berib kelish bilan cheklanib qolmoqdalar. Nemisch-a-o'zbekcha lug'atlar bor, lekin ular endilikda ma'nan eskirib, muddatini o'tab bo'lgan. Tarjima sohasida lug'atlardan foydalanishning samarasi muhim o'rinni egallaydi. Chunki, chet tillarni organishda, lug'atlarda berilgan so'zlarning ona tilida anglatgan ma'nolari, tarjimada muhim rol o'ynaydi.

Adabiyotlar

1. N. A. Bergman. Metodika prepodavaniya nemetskogo yazika v V-VI klassax. - M.,1951, 24 bet.
2. E.M.Rit. Osnovi metodiki prepodavaniya inostrannix yazikov. -M., 1930, 36 bet.
3. I. V. Raxmanov. Osnovniye voprosi metidiki prepodavaniya inos-trannix.- yazikov.- M., 1948
4. O'rta maktabda chet tillar o'qitishning umumiy metodikasi. - "O'qituvch" nashriyoti.- M., 1974.- B. 495.
5. Jalolov J. Chet tilini o'qitish metodikasi. - Toshkent.- "O'qituvchi" nashriyoti.- 1996 y.

THE EFFECTIVE TECHNIQUES FOR RAISING LEARNERS' LANGUAGE AWARENESS

Bakhieva Palzada Bakhitbaevna

PhD student, Nukus State Pedagogical Institute

Abstract:

The paper outlines the importance of Language Awareness in teaching Foreign Languages, the essence and implementation of awareness-raising techniques for developing learners' language awareness and the role of teachers in designing activities.

Key words: *applied linguistics, language awareness, approach, strategies, techniques*

Annotatsiya:

Bu maqolada til xabardorligining chet tilarni o'qitichdagi ahamiyati, o'rganuvchilar til xabardorligining yuksalishi uchun til xabardorligini rivojlantiruvchi mashqlarning ahamiyat va tadbiiq etilishi, o'qituvchilarning mashqlarni yaratishdagi ro'li haqida bayon etiladi.

Kalit so'zlar: *amaliy tilshunoslik, tilni bilish, yondashuv, strategiyalar, texnikalar*

Language Awareness is a branch of Applied Linguistics which provides cognitive strategies for learners explore and gain the understanding of target language and help teachers enable the students to notice the language. Language Awareness is an effective approach of learning and teaching the language as it gives an opportunity for leaners to acquire and produce the language themselves and teachers motivate students to obtain different aspects of the language.

Language awareness is aimed to raise learners' awareness of important linguistic features and help students construct their own grammar using personal exploration. As Language Awareness is